

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано процес становлення та розвитку білінгвальної освіти. Зроблено аналіз змісту базових категорій білінгвальної освіти, розроблених ученими сучасності, та запропоновано основні категорійні поняття, що стосуються білінгвального навчання в системі фахової підготовки магістрів у ВНЗ України. Виявлено, що розвиток теорії та практики білінгвального навчання і освіти є спробою створення нового освітнього стандарту, виникнення якого продиктовано об'єктивними умовами розвитку іншомовної освіти, з одного боку, і інтеграційними процесами у світі, з іншого.

Модернізація вищої освіти, що відбувається на сучасному етапі в нашій країні, пов'язана, передусім, з якісним оновленням змісту освіти та забезпеченням її мультикультурного характеру з огляду на процеси, які спрямовані на інтеграцію трудового потенціалу України на європейські країни. Національна політика підготовки галузевих фахівців, які б визнавались іншими державами та були конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, зазнала значних позитивних змін, особливо стосовно рівня вивчення іноземних мов загалом та іноземних мов за фахом підготовки зокрема. Навчання іноземній мові й іноземною мовою стає невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця магістерського рівня.

Однак, на сьогоднішній день існує проблема понятійного апарату теорії такого двомовного навчання, що прийнято називати білінгвальним. З одного боку, аналіз існуючих у філологічній і педагогічній вітчизняній та іноземній літературі визначень дає нам право стверджувати, що терміни "білінгвальний", "двомовний" та "мультилінгвізм" і "полілінгвізм" використовуються як тотожні і означають використання двох або кількох мов у межах однієї соціальної общини. З іншого боку, у спеціальних словниках та літературі білінгвальні поняття і сам термін "білінгвальний" трактуються по-різному: із лінгвістичної, психологічної, соціологічної, культурологічної, методичної та інших точок зору [1].

Тому метою статті є історична ретроспектива, змістовий аналіз та визначення базових категорій білінгвальної освіти в системі спеціальної професійної підготовки фахівців вищими навчальними закладами (ВНЗ) України.

Незважаючи на те, що білінгвізм не є розповсюдженою категорією в системі освіти, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців як С. М. Верещагіна, М. М. Михайлова, В. Маккея, М. М. Певзнера, І. Турмана, А. Г. Ширіна. Лінгвістичний аспект цієї категорії розкрито у працях Л. Блумфілда, У. Вайнрайха. Соціолінгвістичний аспект досліджували В. Д. Бондалетов, У. Вайнрайх, І. Х. Мусін, психологічний – М. В. Імедадзе, Е. Піл, соціологічний – Б. Спольський, В. Стольтінг, культурологічний – В. В. Сафонова, Ю. А. Сорокін, Я. Шародо, методичний – Л. Г. Кошкуневич, Р. Байер, Д. Мон. Але проблема соціально-педагогічного аспекту двомовності та її понятійного апарату досліджена не в повній мірі.

Загалом, історія підготовки фахівців на білінгвальній основі свідчить про те, що ця проблема культивувалася впродовж значного історичного періоду. Так, у Російській імперії ще на початку XIX століття у дворянських сім'ях не обмежувалися навчанням дітей лише російській мові. Уже на той час знання однієї мови було безперспективним з точки зору кар'єрного росту на державній службі. Вивчення французької мови у той час було обов'язковим, знання ж німецької чи англійської мов схвалювалося, бо світське, політичне, громадське життя потребувало знання цих мов. Оскільки у суспільстві існував реальний мотивований попит на такого роду фахівців, то вивчення іноземних мов стало однією із головних тенденцій у підготовці дворянина до майбутнього професійного життя. Варто зауважити, що таке навчання здійснювалося за допомогою учителів і гувернерів, але активну участь у набутті знань з іноземної мови приймала і сім'я, яка задля поліпшення якості навчання була зобов'язана розмовляти вдома іноземною мовою, створюючи таким чином модель середовища, в якому з часом доведеться виконувати обов'язки майбутньому державному службовцю. Тобто, знання іноземної мови вже на той час виступало засобом, необхідним для досягнення кар'єрного успіху і визнання в суспільстві.

На теренах України періоду XIX – початку XX століть білінгвальна освіта була досить поширеною на території західної її частини, зважаючи на її довготривале знаходження у складі Австро-Угорської імперії.

Варто зазначити, що ідеї полілінгвізму (знання різних мов) культивувалися видатними вченими-педагогами ще з епохи Просвітництва. Особливу увагу вивченню мов приділяв Я. А. Коменський, який розробив власну лінгводидактичну концепцію, за якою освічена людина мала знати декілька мов: рідну мову, мову сусідніх народів, латинську мову, а додатково – грецьку, єврейську та арабську (філософи, лікарі, богослови) [2].

Варто зазначити, що білінгвальною освітою як науковою проблемою активно у світі стали займатися у другій половині XX століття. Актуальність її вивчення за радянських часів визначалася

багатонаціональністю колишнього Радянського Союзу (кожна з 15 республік мала свою мову) та бажанням керівництва впровадити російську мову в усі національні школи на величезній території колишнього Союзу. Варто зазначити, що викладання у навчальних закладах різного типу в цей період велося переважно російською мовою. Російська мова була мовою діловодства, міжнаціонального спілкування. Тому саме в цей період і виникає новий напрям досліджень, присвячений проблемам білінгвізму, – способам конструювання навчального процесу таким чином, щоб використовувати рідну мову та іноземну (російську). Однак, заради справедливості варто зауважити, що російські вчені займалися проблемою двомовності лише з точки зору формування російського білінгвізму (В. В. Аврорін, І. М. Ісаєв, М. М. Михайлов, А. Г. Ширін), а не білінгвізму в широкому розумінні [3].

У цей же період у зарубіжній педагогіці також виділяються течії білінгвального спрямування, зокрема американська (Дж. Фішман, Г. Клос, В. Маккей) та канадська (Дж. Куммінс, Л. Драйгер, Дж. Портер). Ці наукові школи досліджували білінгвальну освіту з метою полегшення інтеграції національних меншин у пануючу культуру. Під впливом цих наукових шкіл в Америці та Канаді у 60-ті роки XX століття було запроваджено двомовне виховання для дітей з етнічних меншин у державних школах [4; 5; 6].

У 90-ті роки XX століття сформувалася європейська наукова школа, яка вивчала білінгвізм з точки зору розуміння та вивчення різних його феноменів, отримання спеціальних знань за допомогою рідної мови та іноземної, полікультурне виховання задля полегшення інтеграції молоді у загальноєвропейське культурне середовище. Досягненням європейської школи вважається розробка теоретичних основ білінгвальної освіти як альтернативного шляху вивчення іноземної мови [3].

В Україні педагогічні дослідження білінгвальної освіти з'явилися нещодавно. Їх поява спричинена загалом тим, що починаючи з 90-х років XX століття нові соціально-економічні реалії, прагнення інтеграції у європейський простір викликали появу хвилі досліджень, присвячених проблемам формування фахівця-білінгва, а також вивченню зарубіжного досвіду білінгвального навчання та можливостей перенесення такого досвіду на вітчизняну систему освіти, його адаптації з урахуванням наявних соціокультурних умов (А. М. Гусак, А. О. Ковальчук, Ф. А. Моїсєєва). Однак, варто зауважити, що незважаючи на наявність певних результатів у розробці проблеми білінгвізму різними науковими школами вітчизняної та зарубіжної педагогіки, цілісної концепції білінгвальної освіти на цей час не сформовано, а визначено лише певні аспекти цієї проблеми. Не визначено також тип білінгвізму, притаманний освітній сфері.

Загалом, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі теоретично описані різні типи білінгвізму, що визначені різними критеріями. Одним із найбільш розповсюджених критеріїв для визначення типу білінгвізму прийнято вважати число операційних дій, які виконує білінгв. Однак, якщо білінгвізм за цією системою – це вміння і навички, що дозволяють людині використовувати для спілкування дві мовні системи, то за таким визначенням не зрозумілою є функція людини – бути лише слухачем, чи активно спілкуватися.

Видатним російським науковцем Г. М. Верещагіним виділяється рецептивний та репродуктивний білінгвізм. Суттю рецептивного білінгвізму він вважає досягнення знань мови в порівняно короткий термін на основі набутих знань. Основним методичним прийомом, на думку вченого, що приводить до таких знань, вважається пояснення. За такого білінгвізму важливо вміти користуватися словником, знати, як вибрати правильне значення слів, як розпізнавати граматичні структури, тощо. Ця методика широко використовувалася в системі класичної освіти царської Росії, при вивченні декількох мов, при цьому основна діяльність учнів була пов'язана з письмовою роботою над текстом. Що стосується усного мовлення, то у цьому випадку варто говорити про репродуктивний білінгвізм, тобто такий тип двомовності, коли білінгв не тільки сприймає текст, а й відтворює прочитане і почуте. Основним прийомом роботи викладача для досягнення репродуктивного білінгвізму вважається не тільки пояснення, але й виконання вправ, творчих завдань, що дозволяють учню будувати цілісні висловлювання [7].

Відомі і інші типи білінгвізму, які науковці – дослідники цієї проблеми класифікували за іншими ознаками. Це, передусім, такі типи білінгвізму як супутній, прогресуючий, асиметричний, збалансований, складний, послідовний, діагональний, ранній, функціональний, штучний, природний, горизонтальний, що зароджується, індивідуальний, дитячий, пізній, пасивний, продуктивний, регресуючий, істинний, тощо. Серед зазначених найбільш загальними і поширеними типами двомовності вважаються природний і штучний білінгвізм [8].

Варто зауважити, що з точки зору типологізації білінгвізму великий період часу найближчою до освітньої сфери вважали класифікацію, запропоновану радянським дослідником двомовності Н. В. Імедадзе, за яким білінгвізм – це використання індивідом двох систем засобів і способів спілкування з метою комунікації при направленості свідомості на предмет мовної діяльності, а не на засоби і способи її формування і формулювання. Н. В. Імедадзе розрізняє чотири типи білінгвізму: перший тип – це суміщений білінгвізм з домінантною системою рідної мови і системою іноземної мови, що підлягає впливу інтерференції; другий тип – суміщений білінгвізм з двома взаємноінтерферуючими системами; третій тип – координований білінгвізм – з домінантною системою рідної мови і системою

іноземної мови, що не підлягає інтерференції, але знаходиться на низькому рівні володіння; четвертий тип – це якісний координований білінгвізм.

Учений запропонував класифікацію рівнів, на яких знаходиться людина, яка вивчає іноземну мову:

- уміння формування і формулювання думки за допомогою рідної мови з подальшим перекладом висловлювання на нерідну мову – нижній рівень;

- здатність формування думки засобами рідної мови з подальшим її формулюванням засобами нерідної мови – проміжний рівень;

- уміння формування і формулювання думки відразу за допомогою нерідної мови – рівень білінгвального існування [9]. Однак, для сучасного етапу визначення білінгвізму, запропоноване Н. В. Імедадзе є дещо застарілим, зважаючи на прогресивні соціокультурні перетворення, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі і в освітній сфері. Варто також додати, що Н. В. Імедадзе розглядав білінгвізм з точки зору багатомовності колишнього Радянського Союзу, у сучасному ж вимірі розвитку української держави і орієнтації її економічної і соціальної політики на Європейську співдружність білінгвізм доречно розглядати як елемент професіоналізму, який надасть можливість інтеграції спеціалістів до європейського простору, а не полегшить взаємодію різних національностей в межах однієї держави, як це було у колишньому Радянському Союзі.

Саме тому на початку XXI століття виникла нагальна потреба знову повернутися до проблеми білінгвізму та навіть мультилінгвізму (multilingualism – англ. мультилінгвізм, полілінгвізм), хоча, варто зауважити, що перші публікації з проблематики цього наукового явища з'явилися ще в 60-ті роки XX століття (V. Vildomec "Multilingualism"), однак особливої гостроти проблема його впровадження у початковий процес набула саме в 90-ті роки, після проголошення незалежності України. У цей період наша держава почала орієнтуватися на європейський шлях розвитку, в тому числі і в системі освіти, а в європейських країнах, як відомо, на цей час уже утвердилась парадигма мультикультурної освіти і виховання. Знання декількох мов стало державною політикою в галузі освіти переважної більшості Європейських країн (Франція, Голландія, Швейцарія, Люксембург, Бельгія, Швеція, Фінляндія та ін.) [10]. У зв'язку з цим у 1997 році Радою Європи був прийнятий документ "Сучасні мови: вивчення, навчання, оцінка. Загальноєвропейська компетенція", направлений на усунення мовних бар'єрів між країнами. Цим документом визначались цілі, завдання та зміст вивчення іноземних мов, характеризувалися підсумкові рівні володіння іноземною мовою. За цим документом було визначено вимогу, що кожен учень європейської школи повинен володіти трьома мовами: рідною, однією з трьох робочих мов Євросоюзу (англійська, німецька чи французька мова) та державною мовою однієї з країн Євросоюзу [11].

Однак, цей документ не вирішив повністю проблему полікультурного навчання, оскільки як в європейських країнах, так і в нашій державі в нинішній час існує проблема підвищення ефективності навчання іноземній мові та іноземною мовою з педагогічної, психологічної та методичної точок зору. У цьому сенсі доречно опиратися на позитивний педагогічний досвід західноєвропейських країн, де використовуються технології взаємопов'язаного вивчення мов. Лінгвісти називають їх технологіями координативного та субординативного білінгвізму: суть їх полягає у формуванні повноцінної білінгвальної особистості, здатної проявляти себе у різних сферах спілкування, як в побутовій, так і в навчальній (на заняттях з фахових дисциплін).

На сьогоднішній день в більшості ВНЗ України навчання іноземній мові проводиться в межах окремої загальноосвітньої дисципліни, не пов'язаної з фаховою підготовкою, що, безумовно, не дає можливості майбутнім фахівцям в подальшому сприймати матеріал зі спеціальності іноземною мовою. Тому, на наш погляд, постає актуальна проблема взаємопов'язаного навчання лінгвістичним та фаховим дисциплінам іноземною мовою, переважно на магістерському рівні підготовки, що передбачає інтеграцію мовних та фахових дисциплін. Така інтеграція можлива лише за умови створення (розробки) спеціальних освітніх програм, які включатимуть в себе не тільки різні аспекти комунікативних компетенцій, але й правила (стратегії) організації білінгвального навчання у ВНЗ. У них повинні враховуватися потреби і студентів, і суспільства з точки зору вирішення цієї проблеми. Варто зазначити, що спеціальні освітні програми такого типу уже існують у Європі. Вони широко застосовуються в навчальному процесі Європейських держав з моменту затвердження їх Радою Європи. Такі програми базуються на одній або декількох суміжних фахових дисциплінах, однак їх створення має багато особливостей і труднощів, пов'язаних із залученням до цього процесу фахівців різного профілю (педагогів, психологів, соціологів, лінгвістів, філологів, методистів) та інтеграцією і узагальненням їх знань у різних сферах професійної підготовки майбутніх фахівців [12].

А в Україні на сучасному етапі робляться лише перші кроки щодо викладання фахових дисциплін іноземною мовою у ВНЗ, створюється базис, робляться перші спроби створення спеціальних освітніх програм на білінгвальній основі. Тому актуальною є проблема понятійного апарату основних категорій, що стосуються білінгвального навчання в системі вищої освіти, адже вони до цього часу не знайшли єдиного адекватного тлумачення, яке відображало б реальний процес білінгвального навчання у ВНЗ, зважаючи на різні підходи до вивчення цієї науково-педагогічної проблеми.

Для прикладу, російський науковець Н. А. Забеліна вказує на існування двох термінів ("двомовність" та "білінгвізм"), які раніше існували як синоніми, а на сучасному етапі, зважаючи на низку чинників, таких як калькування при перекладі слова "білінгвальний" (від лат *Bi* – два та *Lingua* – мова) та модних сучасних тенденцій використовувати іншомовну лексику, терміну "білінгвальний" стали надавати перевагу. Зрозуміло, що прикметник "білінгвальний" походить від іменника "білінгвізм". Набагато складніша проблема постає із трактуванням змісту терміна "білінгвізм". Різні енциклопедичні словники трактують білінгвізм як володіння двома мовами, коли обидві мови доволі часто використовуються в комунікації [13]. Л. Л. Нелюбін називає білінгвізмом рівноцінне володіння обома мовами [14]. Р. К. Міньяр-Белоручев розглядає під білінгвізмом знання двох мов [15], О. Д. Швейцер уточнює попереднє тлумачення тим, що за першу мову пропонує приймати рідну, а за другу – нерідну але широкоживану тією чи іншою етнічною общиною [16], а В. Ю. Розенцвейг стверджує: "Під двомовністю зазвичай розуміється володіння двома мовами і регулярне переключення з однієї на іншу, залежно від ситуації спілкування" [17]. За коротким етнологічним словником білінгвізм – це функціонування двох мов для обслуговування потреб етнічного колективу та його окремих членів; відрізняється від простого знання ще однієї мови нарівні з рідною і припускає можливість користування різними мовами в різних життєвих ситуаціях [18].

Усі вищеперераховані визначення поняття "білінгвізму" по-своєму правильні, але при цьому суперечать одне одному. Різні науковці по-різному сприймають психологічні, етнічні, соціокультурні особливості носіїв мови, мають різні побутові та професійні уявлення про це явище. Зважаючи на багатовекторність явища білінгвізму і на той факт, що цей феномен ми розглядаємо з освітньої точки зору, з акцентуванням на професійний аспект володіння іноземною мовою, необхідною для підвищення професійної компетентності, то під терміном "навчальний білінгвізм" пропонуємо розуміти таку організацію навчання, при якій є можливість використання більше однієї мови як мови викладання спеціальних предметів при підготовці студентів у ВНЗ. При цьому використання іноземної мови розширюється від її періодичного використання в регулярному предметному навчанні до її довгострокового і безперервного використання у предметному навчанні однієї з багатьох дисциплін у межах всієї системи освіти, особливо на рівні підготовки магістрів.

Як уже зазначалося, білінгвізм як об'єкт дослідження торкається багатьох аспектів: лінгвістичного, психологічного, соціологічного, педагогічного та інших залежно від профілю дослідження. Стосовно підготовки фахівців у ВНЗ, найважливішими аспектами білінгвізму вважаються соціальний та педагогічний, які за своїми ознаками найтісніше пов'язані з навчанням та освітою загалом.

Соціальний аспект білінгвізму пов'язаний, передусім, із дослідженням спільних функцій кожної мови, якою користується населення. До цих функцій входять: мова як засіб міжнаціонального, міжнародного спілкування, мова як засіб навчання, як засіб наукової, художньої, учбової літератури, як засіб побутового спілкування. Тому саме соціальним аспектом визначаються суспільні функції і сфери застосування кожної з мов.

Педагогічний аспект білінгвізму розглядає питання методичного характеру, що пов'язані з формуванням і розвитком двомовності. При цьому варто зазначити, що кожна наука виділяє свою цільову домінуючу двомовності (психологія – вплив двомовності на розвиток окремих психічних процесів індивіда, лінгвістика – мовну компетенцію, що відображає рівень володіння іноземною мовою). Педагогіка ж вивчає білінгвізм в контексті організації навчального процесу, її цікавить полікультурна освіта, можливість отримання спеціальних знань засобами іноземної мови, вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості [19]. Таким чином, основне завдання педагогічного аспекту білінгвізму пов'язане з системою освіти і навчання. Це так званий навчальний білінгвізм, коли в процесі навчання іноземна мова використовується поряд з рідною. При навчальному білінгвізмі відбувається переміщення ролі і місця іноземної мови у навчальному процесі: з навчальної дисципліни – об'єкта вивчення вона перетворюється в один із засобів набуття нових знань та отримання освіти. Тому в межах поняття "навчальний білінгвізм" з'являються терміни "білінгвальне навчання" і "білінгвальна освіта". У сучасній педагогічній літературі існує вже багато визначень і цих понять.

Так, Г. М. Вишневецька під білінгвальною освітою розуміє "цілеспрямований процес долучення до світової культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає як спосіб пізнання світу спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн і народів" [8: 22].

В. В. Сафонова підкреслює необхідність включення міжнародного аспекту в отримання освіти і відзначає, що наявність навчальної двомовності або багатомовності в навчальному закладі не може розглядатися як характеристика саме білінгвальної освіти, якщо жодна з іноземних мов не виступає самостійно як інструмент вивчення інших предметів та / або предметних областей. На наш погляд підхід В. В. Сафонові щодо визначення "білінгвальної освіти" в системі підготовки фахівців у ВНЗ найбільш прийнятний, оскільки пропонуємо в сучасній вищій школі на основі білінгвізму іноземною мовою викладати лише фахові дисципліни для студентів переважно рівня магістрів. В. В. Сафонова під сучасними білінгвальними освітніми засобами розглядає такі "білінгвальні освітні програми, в яких як рідна, так і іноземна мова використовуються як інструмент освіти та самоосвіти при вивченні різних предметів шкільного / вузівського циклу і в яких створені умови для введення міжнародного аспекту до

змісту шкільної / вузівської освіти, що дозволить підготувати учнів / студентів до міжкультурної співпраці у різних сферах діяльності людей у багатомовному світі" [20: 15].

Тому, спираючись на надбання вчених, педагогів, які працюють над розробкою теорії та практики білінгвальної освіти на сучасному етапі (В. В. Сафонові, І. І. Дмитрієвої), під білінгвальним навчанням у сфері вищої фахової освіти пропонуємо розуміти "взаємопов'язану діяльність викладача і студентів у процесі вивчення окремих предметів за фахом засобами іноземної мови, в результаті якої досягається високий рівень компетенцій, що забезпечує як високий рівень володіння іноземною мовою, так і глибоке освоєння предметного змісту" [21: 12]. У процесі такого білінгвального навчання, вирішується двоєдина задача: відбувається білінгвальна освіта студента, і здійснюється формування особистості, відкритої і готової до взаємодії з оточуючим світом, діалогу культур, інтеграції в єдиний культурно-освітній простір. Тому у випадку підготовки студентів у ВНЗ, особливо на рівні магістрів, під метою білінгвального навчання може розглядатися не тільки розвиток комунікативних компетенцій, а й розвиток предметних компетенцій, в яких відображається специфіка фахових навчальних дисциплін, що вивчаються білінгвальним методом.

Варто зазначити, що білінгвальне навчання в освітній сфері явище не нове. Ще у 80-ті роки минулого століття використовувалися комунікативні методики двомовного навчання. Тому цей вид навчання поступово набув специфічних рис, які полягають у позитивній дидактичній інтерференції при вивченні професійно направлених дисциплін на рідній та іноземній мовах; можливості порівнювати, аналізувати та протиставляти зміст дисциплін в різних навчальних культурах, що дає можливість студентам адаптуватися і реалізувати свій професійний та науковий потенціал в умовах світового освітнього простору; високому рівні міжкультурної комунікації, можливості ознайомлення з досвідом різних країн у сфері професійної діяльності, реалізації нових прийомів та технологій навчання.

Суттєві складнощі існували і з використанням дидактичних категорій при білінгвальній системі навчання. До категоріального апарату білінгвальної дидактики не стали вводитися такі поняття, як "вивчення предмета (фахової дисципліни) іноземною мовою" і "навчання на білінгвальній основі" [1].

Поняття "вивчення предмета (фахової дисципліни) іноземною мовою" означає використання іноземної мови як засобу оволодіння студентами певними знаннями з дисципліни, а поняття "навчання на білінгвальній основі" набагато ширше. Воно включає: оволодіння студентами предметними знаннями у певній сфері на основі взаємопов'язаного використання двох мов (рідної та нерідної) як засобу освітньої діяльності; вивчення іноземної мови у процесі оволодіння певними предметними знаннями за рахунок взаємопов'язаного використання двох мов (рідної та нерідної) і оволодіння іноземною мовою як засобом освітньої діяльності. На сьогоднішній день існує багато організаційних, правових, методичних і навіть ментальнісних (пов'язаних із сприйняттям цього феномена) проблем щодо впровадження білінгвального навчання у ВНЗ нашої країни. На жаль, ми знаходимося на нижчому щаблі – вивчаємо окремі фахові дисципліни іноземною мовою, з часом сподіваємося перейти до вищої парадигми – навчання на білінгвальній основі, щоб іноземна мова розглядалася як інструмент долучення до світу спеціальних знань, а зміст освіти відрізнявся поєднанням мовного та предметного компонентів на всіх ланках навчально-виховного процесу.

Такий тип навчання культивується останні двадцять років у більшості європейських країн, особливо у Німеччині, Франції, які уже тривалий час орієнтують навчальний процес на двомовність, особливо у сфері вищої освіти. Головною причиною такої орієнтації є взаємозалежність країн, яка спонукає до вивчення і використання іноземних мов.

Варто зауважити, що появу нового типу освіти – білінгвальної – спричинили і світові глобалізаційні процеси та науково-технічний прогрес. Тому для України як європейської країни процес розповсюдження білінгвального навчання є неминучим, хоча цей процес супроводжується і великою кількістю проблем, пов'язаних як з організацією такого навчання, так і з визначенням його цілей і оцінкою результатів. При цьому також виникає ціла низка психологічних, організаційних, педагогічних проблем, вирішення яких потребує глибокого наукового обґрунтування та використання вже існуючого позитивного педагогічного досвіду у цій галузі.

Таким чином, світові інтеграційні процеси стимулюють перегляд не лише відношення до іноземної мови, але й способів її викладання і викладання іноземною мовою. Ми не можемо більше розвивати тільки побутово-комунікативні компетенції та вивчати літературно-культурні освітні цінності. Потрібно розвивати здатність компетентно використовувати іноземну мову як інструмент вирішення особистих та професійних завдань. Тому вважаємо розвиток теорії та практики білінгвального навчання і освіти спробою створення нового освітнього стандарту, виникнення якого продиктовано об'єктивними умовами розвитку іншомовної освіти, з одного боку, і інтеграційними процесами у світі, з іншого. Також варто зазначити, що хоча коріння білінгвального навчання і освіти сягають далекого минулого, однак до 90-х років минулого століття воно не було предметом уваги науковців у нашій країні, і лише за останні двадцять років незалежності нашої держави цей тип навчання став одним із важливих і перспективних напрямків освітньої політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальскова Н. Д. Обучение на билингвальной основе как компонент углубленного языкового образования / [Гальскова Н. Д., Коряковцева Н. В., Мусницкая Е. В., Нечаев Н. Н.] // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 2. – 12 с., № 3. – С. 3–6.
2. Горностаев П. В. Проблемы изучения языков в наследии Я. А. Коменского / П. В. Горностаев // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 4. – С. 35–38.
3. Ширин А. Г. Педагогические аспекты билингвизма : развитие новой научной школы / А. Г. Ширин // Ментор. – 2003. – № 2. – С. 34–38.
4. Fischman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fischman. – M. A. Rowley : Newbury House, 1976. – 217 p.
5. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
6. Mackey W. F. A description of bilingualism / W. F. Mackey ; [J. A. Fishman (ed.)] // Reading in the sociology of language. – Den Haag : Mouton, 1977. – P. 554–584.
7. Верещагин Е. М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранного языка / Е. М. Верещагин. – М. : МГУ, 1969. – 90 с.
8. Вишневская Г. М. Билингвизм и его аспекты / Г. М. Вишневская. – Иваново, 1997. – 73 с.
9. Имедадзе Н. В. Экспериментально-психологические исследования овладения вторым языком / Н. В. Имедадзе. – Тбилиси, 1979. – 229 с.
10. Housen Alex. Process and Outcomes in the European Schools. Model of Multilingual Education / Alex Housen // Bilingual Research Journal. – 2002. – № 26, Spring. – P. 1–5.
11. Modern languages : Learning, Teaching, and Assessment. A Common European Framework of Reference. Draft 2 of a Framework of Reference. Council for Cultural Cooperation Education Committee. – Strasbourg, 1996.
12. Bilingual Schools in Europe / Council of Europe. Report of Workshop. – Graz, 1995. – № 4/95.
13. Энциклопедия "Кругосвет" : [гуманитарный энциклопедический словарь] : в 3 т. [Электронный ресурс]. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС : Филол. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2002. – Т. 1 : А – Ж. – 688 с. – Режим доступа : <http://www.krugosvet.ru/>.
14. Нелюбин Л. Л. Переводоведческая лингводидактика : [учебно-методическое пособие] / Л. Л. Нелюбин, Е. Г. Князева. – М. : Флинта, 2009. – 320 с.
15. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский Лицей, 1999. – 208 с.
16. Швейцер А. Д. К проблеме социальной дифференциации языка / А. Д. Швейцер Вопросы языкознания. – М., 1982. – № 5. – С. 39–48.
17. Розенцвейг В. Ю. Основные вопросы теории языковых контактов / В. Ю. Розенцвейг // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – Вып. 6. – С. 5–22.
18. Короткий тлумачний словник української мови. Близько 7000 слів / [за редакцією Д. Г. Гринчишина ; укладачі Д. Г. Гринчишин, В. Л. Карпова, Л. М. Полюга та ін. ; науковий редактор – доктор філологічних наук О. Д. Пономарів]. – К. : Вид. центр "Просвіта", 2010. – 600 с.
19. Певзнер М. Н. Педагогика открытости и диалога культур / [Певзнер М. Н., Букетова В. О., Зайченко О. М.]. – М. : Аркти-Глосса, 2000. – 129 с.
20. Сафонова В. В. Задачи, проблемы и перспективы развития билингвальных образовательных программ в России / В. В. Сафонова // Опыт билингвального образования средствами родного и иностранного языков в России : [сб. ст.]. – Москва, 1999. – 46 с.
21. Дмитриева И. И. Теория и практика билингвального обучения : [учебно-методическое пособие] / И. И. Дмитриева, О. С. Коровина. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2001. – 52 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gal'skova N. D. Obuchenie na bilingval'noi osnove kak komponent uglublionnogo yazykovogo obrazovaniia [Teaching on the Bilingual Basis as the Component of the Profound Language Education] / [Galskova N. D., Koriakovtseva N. V., Musnitskaia Ye. V., Nechaev N. N.] // Innostrannye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 2003. – № 2. – 12 s., № 3. – S. 3–6.
2. Gornostaev P. V. Problemy izucheniia yazykov v nasledii Ya. A. Komenskogo [The Problems of Foreign Languages Learning in the Ya. A. Komenskii's Heritage] / P. V. Gornostaev // Innostrannye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]. – 1992. – № 4. – S. 35–38.
3. Shirin A. G. Pedagogicheskie aspekty bilingvizma : razvitie novoi nauchnoi shkoly [Pedagogical Bilingual Aspects : the Development of the New Scientific School] / A. G. Shirin // Mentor. – 2003. – № 2. – S. 34–38.
4. Fischman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fischman. – M. A. Rowley : Newbury House, 1976. – 217 p.
5. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
6. Mackey W. F. A description of bilingualism / W. F. Mackey ; [J. A. Fishman (ed.)] // Reading in the sociology of language. – Den Haag : Mouton, 1977. – P. 554–584.
7. Vereshchagin Ye. M. Voprosy teorii rechi i metodiki prepodavaniia inostrannogo yazyka [Issues of the Speech Theory and Methodology of the Foreign Language Teaching] / Ye. M. Vereshchagin. – M. : MGU, 1969. – 90 s.
8. Vishnevskaiia G. M. Bilingvizm i ego aspekty [Bilingualism and its Aspects] / G. M. Vishnevskaiia. – Ivanovo, 1997. – 73 s.
9. Imedadze N. V. Eksperimental'no-psikhologicheskie issledovaniia ovladeniia vtorym yazykom [Experimental-Psychological Research of Mastering the Second Language] / N. V. Imedadze. – Tbilisi, 1979. – 229 s.

10. Housen Alex. Process and Outcomes in the European Schools. Model of Multilingual Education / Alex Housen // Bilingual Research Journal. – 2002. – № 26, Spring. – P. 1–5.
11. Modern languages : Learning, Teaching, and Assessment. A Common European Framework of Reference. Draft 2 of a Framework of Reference. Council for Cultural Cooperation Education Committee. – Strasburg, 1996.
12. Bilingual Schools in Europe / Council of Europe. Report of Workshop. – Graz, 1995. – № 4/95.
13. Entsiklopediia "Krugosvet" [Encyclopedia "World"] : [gumanitarnyi entsyklopedicheskii slovar'] : v 3 t. [Elektronnyi resurs]. – M. : Gumanit. izd. tsentr VLADOS : filol. fak. S.-Peterb. gos. un-ta, 2002. – T. 1 : A – Zh. – 688 s. – Rezhym dostupu : <http://www.krugosvet.ru/>.
14. Neliubin L. L. Perevodovedcheskaia lingvodidaktika [Translating Linguodidactics] : [uchebno-metodicheskoe posobie] / L. L. Neliubin, E. G. Kniazeva. – M. : Flinta, 2009. – 320 s.
15. Min'iar-Beloruchev R. K. Teoriia i metod perevoda [Theory and Method of Translation] / R. K. Min'iar-Beloruchev. – M. : Moskovskii litsei, 1999. – 208 s.
16. Shveitser A. D. K probleme sotsialnoi differentsiatsii yazyka [On the Problem of the Language Social Differentiation] / A. D. Shveitser // Voprosy yazykoznanii [Linguistics Questions]. – M., 1982. – № 5. – S. 39–48.
17. Rozenzweig V. Yu. Osnovnye voprosy teorii yazykovykh kontaktov [The Main Questions of the Language Contact Theory] / V. Yu. Rozenzweig // Novoe v lingvistike [New in the Linguistics]. – M. : Progress, 1972. – Vyp. 6. – S. 5–22.
18. Korotkyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Blyz'ko 7000 sliv [The Short Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language. Approximately 7000 Words] / [za red. D. G. Grynchyshyna ; ukladachi D. G. Grynchyshyn, V. L. Karpova, L. M. Poliuga ta in. ; naukovyi redactor – doktor filologichnykh nauk O. D. Ponomariv]. – K. : Vyd. tsentr "Prosvita", 2010. – 600 s.
19. Pevzner M. N. Pedagogika okrytosti i dialoga kultur / Pevzner M. N., Buketova V. O., Zaichenko O. M. – M. : Arkti-Glossa, 2000. – 129 s.
20. Safonova V. V. Zadachi, problemy i perspektivy razvitiia bilingval'nykh obrazovatel'nykh program v Rossii [Tasks, Problems and Perspectives of the Bilingual Educational Programmes Development in Russia] / V. V. Safonova // Opyt bilingval'nogo obrazovaniia sredstvami rodnogo i inostrannogo yazykov v Rosii [The Experience of the Bilingual Education by Means of the Native and Foreign Languages in Russia] : [sb. st.]. – Moskva, 1999. – 46 s.
21. Dmitrieva I. I. Teoriia i praktika bilingval'nogo obuchenii [The Theory and Practice of Bilingual Education] : [uchebno-metodicheskoe posobie] / I. I. Dmitrieva, O. S. Korovina. – Velikii Novgorod : NovGu im. Yaroslava Mudrogo, 2001. – 52 s.

Матеріал надійшов до редакції 10.10. 2011 р.

Ситняковская С. М. Историко-педагогическая ретроспектива проблемы становления билингвального образования в высших учебных заведениях Украины.

В статье проанализирован процесс становления и развития билингвального образования. Проанализировано содержание базовых категорий билингвального образования, разработанных учеными современности, и предложены основные категориальные понятия, касающиеся билингвального обучения в системе профессиональной подготовки магистров в вузах Украины. Выявлено, что развитие теории и практики билингвального обучения и образования является попыткой создания нового образовательного стандарта, происхождение которого продиктовано объективными условиями развития иностранного образования, с одной стороны, и интеграционными процессами в мире, с другой.

Sytniakivs'ka S. M. Historical-Pedagogical Retrospective of the Bilingual Education Problem in the Ukrainian Higher Educational Institutions.

The article describes the process of formation and development of bilingual education. The content of the basic categories of bilingual education, developed by the scientists of our time, is analyzed and the principal categorical concepts dealing with the bilingual education in the system of the master degree students' professional training in the Ukrainian educational establishments are proposed. It is discovered that the theory and practice development of bilingual teaching and education is the creation effort of the new educational standard, the origin of which is dictated by the objective conditions of the foreign education development, on the one hand, and the integrational processes in the world, on the other hand.